

УДК 341.9

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.18>*І. О. Леонова, Б. М. Криволапов*

ЕВОЛЮЦІЯ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Постановка проблеми. Регулювання промислової власності в міжнародному приватному праві створює численні проблеми через складність міжнародно-правової бази та швидкий розвиток світової економіки. Захист прав промислової власності, включаючи патенти, товарні знаки, промислові зразки та географічні зазначення, має вирішальне значення для сприяння інноваціям і захисту комерційних інтересів. Однак неузгодженість національних законів, відмінні механізми забезпечення виконання та дедалі складніші порушення прав інтелектуальної власності перешкоджають ефективному захисту. Крім того, цифровізація та глобалізація загострюють ці виклики, сприяючи швидкому розповсюдженню контрафактних товарів і несанкціонованому використанню захищених активів. Це дослідження стосується потреби у всебічному розумінні міжнародно-правових інструментів і національної практики для покращення захисту промислової власності та правозастосування в глобальному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці та юристи-практики широко досліджували різні аспекти регулювання промислової власності. Останні дослідження підкреслили роль ключових міжнародних угод, таких як Паризька конвенція та Угода ТРІПС, у гармонізації норм промислової власності. Дослідження також підкреслюють важливість правової бази Європейського Союзу та рішень Суду Європейського Союзу у формуванні регіональної та глобальної практики. Крім того, в літературі розглядаються нові проблеми, такі як вплив цифрових технологій на захист промислової власності та проблеми правозастосування, які виникають через глобальні ланцюги поставок. Проте залишається прогалина у порівняльному аналізі, який поєднує теоретичні, правові та практичні виміри регулювання промислової власності в різних юрисдикціях, особливо з акцентом на правовій базі та міжнародних зобов'язаннях України.

Метою статті є аналіз еволюції регулювання промислової власності в міжнародному приватному праві з акцентом на його теоретичних засадах, нормативній основі та практичних проблемах. Дослідження має на меті вивчити ключові міжнародні договори та звичаєві норми, що регулюють промислову власність, оцінити механізми забезпечення виконання та визначити найкращі практики захисту прав промислової власності. Особлива увага приділяється нормативно-правовій базі Європейського Союзу та національній правовій системі України, щоб отримати уявлення про узгодження національної практики з міжнародними стандартами та запропонувати рекомендації щодо посилення захисту промислової власності в глобальному контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення промислової власності кодифіковано в кількох ключових міжнародних документах, зокрема в Паризькій конвенції про охорону промислової власності 1883 року. Стаття 1(3) Конвенції визначає промислову власність широко, включаючи патенти на винаходи, корисні моделі, товарні знаки, знаки обслуговування, торгові назви, промислові зразки та вказівки на джерело або найменування місця походження. Це розширене визначення підкреслює інклюзивний характер промислової власності, яка охоплює не лише технологічні інновації, а й відмінні знаки та дизайн, які сприяють ідентифікації та конкурентоспроможності підприємств на світовому ринку. Всесвітня організація інтелектуальної власності додатково роз'яснює цю концепцію, підкреслюючи її економічну та соціальну важливість, зазначаючи, що права промислової власності сприяють інноваціям, залучають інвестиції та покращують міжнародну торгівлю шляхом створення передбачуваного та безпечного правового середовища [1, с. 15].

Товарні знаки являють собою ще один важливий елемент промислової власності, слугуючи розпізнавальними знаками, які ідентифікують і відрізняють товари чи послуги одного підприємства від товарів чи послуг інших. Захист товарних знаків є важливим для збереження ідентичності бренду та довіри споживачів на конкурентному ринку. Мадридська система міжнародної реєстрації знаків, яку адмініструє ВОІВ, полегшує реєстрацію та керування торговими марками в багатьох юрисдикціях, тим самим розширюючи сферу їх застосування та доступність. Тим не менш, такі питання, як суперечливі реєстрації торгових марок і зростання кількості контрафактних товарів, підкреслюють необхідність міцної міжнародної співпраці у сфері захисту прав торгових марок [2, с. 38].

Промислові зразки, які захищають естетичні аспекти продукції, відіграють важливу роль у галузях, де зовнішній вигляд значно впливає на споживчі вподобання. Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків передбачає спрощену процедуру отримання охорони зразків у багатьох країнах. На відміну від патентів, промислові зразки зосереджені на візуальній привабливості, а не на функціональності, що робить їх особливо актуальними для моди, автомобілів і споживчих товарів. Взаємодія між національними та міжнародними правилами щодо промислових зразків є прикладом ширших проблем узгодження різноманітних правових традицій у рамках міжнародного приватного права.

Географічні зазначення є ще одним невід'ємним компонентом промислової власності, що захищає назви або знаки, які ідентифікують продукцію, що походить із певного регіону з відмінною якістю, репутацією чи характеристиками. Географічні дані особливо важливі в сільськогосподарському та харчовому секторах, де вони слугують інструментом для просування регіональної ідентичності та економічного розвитку. Угода ТРІПС встановлює мінімальні стандарти захисту географічних зазначень, вимагаючи від держав-членів забезпечувати правові засоби для запобігання неправомірному використанню географічних зазначень. Проте обсяг захисту ГЗ дуже різниться: деякі країни приймають системи *sui generis*, а інші покладаються на підходи, що ґрунтуються на торгових марках. Ця розбіжність підкреслює складність узгодження захисту ГЗ у міжнародному приватному праві [3, с. 118–119].

У Сполучених Штатах закон про промислову власність базується на добре налагодженій системі, яка наголошує на інноваціях і ринкових рішеннях. Патентна система США, відповідно до Закону про патенти, забезпечує всебічний захист винаходів, надаючи виключні права на термін 20 років із спеціальними положеннями про продовження у випадках суспільного інтересу, таких як фармацевтичні патенти. Примітною особливістю режиму промислової власності США є надійна система захисту патентів із спеціалізованими судами, такими як Апеляційний суд федерального округу, який забезпечує узгодженість рішень щодо патентів. Торговельні марки в США регулюються Законом Ленгема, який забезпечує захист торговельних марок як на федеральному рівні, так і на рівні штатів, зосереджуючись на запобіганні введенню споживачів в оману та збереженні цінності визнаних брендів. У США також існує комплексний підхід до захисту комерційних таємниць, оскільки Уніфікований закон про комерційні таємниці забезпечує єдину основу для штатів разом із федеральним Законом про економічне шпигунство. Режим США приділяє значну увагу судовому розгляду як інструменту захисту прав промислової власності, а наявність значних збитків за порушення, включаючи штрафні санкції в деяких випадках, служить потужним стримуючим фактором проти порушень. Крім того, відомство патентів і торгових марок США відіграє центральну роль у видачі правостановлюючих документів і вирішенні спорів, маючи відносно спрощений процес оскарження або скасування виданих патентів за допомогою таких механізмів, як перегляд *inter partes*. Однак систему США критикували за її гадану тенденцію надавати перевагу власникам прав, іноді за рахунок ширших суспільних інтересів, особливо у випадках «патентного тролінгу» та надто широких прав, закладених у патентах [4, с. 72–74].

У Європейському Союзі законодавство про промислову власність характеризується поєднанням національних і наднаціональних нормативних актів, що забезпечує як гармонізацію, так і гнучкість. ЄС запровадив правові інструменти для узгодження законів держав-членів про інтелектуальну власність, такі як Європейська патентна конвенція, яка запровадила централізовану систему патентних заявок, і Регламент Співтовариства щодо товарних знаків, який встановив єдину уніфіковану систему торгових марок для всього ЄС. ЄС також сприяє захисту промислових зразків через Регламент Співтовариства щодо дизайну, який забезпечує права, які застосовуються в усіх державах-членах. Європейське патентне відомство, орган в межах ЄС, розташований в Мюнхені, обробляє патентні заявки в межах ЄС, тоді як Відомство інтелектуальної власності Європейського Союзу керує реєстрацією торгових марок і зразків. Слід зазначити, що ЄС зайняв рішучу позицію щодо захисту географічних зазначень, особливо в сільському господарстві та харчових продуктах, пропонуючи захист у країнах-членах таким продуктам, як наприклад Парміджано Реджано або Шампанське. Підхід ЄС до захисту промислової власності спрямований на підтримку балансу між інтересами правовласників і громадськості, приділяючи особливу увагу захисту споживачів, ринковій конкуренції та просуванню інновацій. ЄС також має відносно гнучку систему вирішення спорів щодо промислової власності, яка звертається як до національних судів, так і до Суду Європейського Союзу, який має останнє слово щодо тлумачення законодавства ЄС.

Система ЄС передбачає більш узгоджений підхід до захисту промислової власності, але все ще залишає місце для національних відмінностей у певних сферах, таких як обсяг охорони корисних моделей і національні процесуальні норми у випадку порушення [5, с. 209].

Навпаки, багато країн, що розвиваються, зіткнулися з проблемами впровадження та забезпечення дотримання надійних систем промислової власності. Правові системи таких країн, як Бразилія, Індія та Південна Африка, часто відображають баланс між дотриманням міжнародних стандартів і задоволенням потреб місцевого розвитку. Наприклад, патентна система Індії зазнала серйозних реформ, особливо щодо доступу до ліків. Після вступу до Світової організації торгівлі і імплементації Угоди ТРІПС Індія внесла зміни до свого патентного законодавства, щоб запровадити патенти на продукти для фармацевтичних препаратів, дозволивши при цьому певну гнучкість, як-от обов'язкове ліцензування у випадку надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я. Ці положення були найбільш помітно використані під час кризи ВІЛ/СНІДу, коли індійські генеричні фармацевтичні компанії змогли виробляти дешевші версії запатентованих ліків, тим самим покращуючи доступ до життєво важливих методів лікування на глобальному півдні. Подібним чином Бразилія запровадила гнучку систему патентного законодавства, яка враховує як пріоритети охорони здоров'я, так і інтереси власників патентів. Бразильське законодавство про промислову власність містить положення про обов'язкове ліцензування, що дозволяє уряду надавати мимовільні ліцензії на виробництво основних ліків під час криз у сфері охорони здоров'я [6, с. 12–13].

Тим часом такі країни, як Японія та Південна Корея, встановили режими промислової власності, які відображають як дотримання міжнародних договорів, так і національні пріоритети, зокрема в технологічних і промислових інноваціях. Японія, наприклад, є домом для однієї з найдосконаліших та найефективніших патентних систем у світі, яка зосереджується на швидкій видачі патентів на передові технології в таких галузях, як електроніка та автомобільна промисловість. Патентне відомство Японії відоме своєю ефективністю обробки патентних заявок, а його система відома як відносно зручна для користувача. Режим промислової власності Південної Кореї так само зосереджений на сприянні інноваціям і захисті інтересів високотехнологічних галузей. Патентна система Південної Кореї відома сильним захистом винаходів, з особливим наголосом на захист нових технологій і дизайнів. Корейське відомство інтелектуальної власності пропонує різноманітні механізми захисту патентів, включаючи прискорені процеси експертизи та складну систему вирішення спорів [7, с. 94].

У Латинській Америці такі країни, як Аргентина, Мексика та Чилі, зробили крок вперед у вдосконаленні свого законодавства про промислову власність відповідно до міжнародних стандартів, враховуючи при цьому місцевий економічний контекст і цілі розвитку. У латиноамериканському регіоні спостерігається зростаюча тенденція до гармонізації законів промислової власності з міжнародними нормами, особливо у відповідь на їх інтеграцію до глобальних торгових угод, таких як Угода ТРІПС. Однак ці країни все ще стикаються зі значними проблемами щодо механізмів захисту та практичної реалізації прав

інтелектуальної власності. Такі проблеми, як обмежені ресурси, бюрократичні затримки та високі витрати, пов'язані з судовими процесами щодо інтелектуальної власності, можуть ускладнити правовласникам ефективний захист своїх прав промислової власності. У той же час ці країни розробили механізми заохочення інновацій на своїх внутрішніх ринках, пропонуючи захист місцевим творцям і винахідникам, одночасно працюючи над тим, щоб збалансувати публічний доступ і приватні інтереси [8].

Правова охорона промислової власності в ЄС в основному регулюється двома ключовими інструментами: Європейською патентною конвенцією (далі – ЄПК) і Регламентом Співтовариства щодо товарних знаків, що призвело до створення Офісу інтелектуальної власності Європейського Союзу. ЄПК, яка була підписана у 1973 році та набула чинності в 1977 році, створила Європейське патентне відомство, дозволивши централізовану видачу патентів на винаходи в державах-членах ЄС. Єдину заявку на європейський патент можна подати до ЄПВ, яке потім видає патент, дійсний у будь-якій державі-члені, що ратифікувала конвенцію. Незважаючи на те, що ЄПК не є спеціальним інструментом ЄС, вона стала невід'ємною частиною режиму промислової власності ЄС, забезпечуючи ефективний і економічно ефективний засіб захисту патентів у багатьох юрисдикціях. Європейське патентне відомство стало ключовим гравцем у захисті прав промислової власності, тісно співпрацюючи з національними патентними відомствами та судами в ЄС, щоб забезпечити єдиний захист для власників патентів [9, с. 14].

На додаток до ЄПК, ЄС створив EUIPO, яка відповідає за реєстрацію та захист торгових марок і зразків у всьому Союзі. У 1993 році було введено Регламент про торговельну марку Співтовариства (тепер це торгова марка Європейського Союзу, або EUTM), яка дозволяла компаніям реєструвати єдину торгову марку, дійсну в усіх країнах-членах ЄС. Ця система значно зменшила складність і витрати для підприємств, які прагнуть захистити товарні знаки по всій Європі. EUIPO також відповідає за реєстрацію зразків відповідно до Регламенту про дизайн Співтовариства, який забезпечує охорону промислових зразків у всьому ЄС. EUIPO відіграє центральну роль в управлінні правами інтелектуальної власності та сприянні їх дотриманню в ЄС, забезпечуючи ефективний процес реєстрації та сприяючи співпраці між національними відомствами інтелектуальної власності [10, с. 4].

ЄС також запровадив різні директиви, спрямовані на гармонізацію законів своїх держав-членів щодо захисту промислової власності. Ці директиви охоплюють такі аспекти, як захист географічних зазначень, які використовуються для позначення товарів, які мають певне походження та якість, пов'язану з цим походженням. Захист географічних зазначень ЄС має вирішальне значення для захисту регіональних продуктів, таких як вина, сири та сільськогосподарська продукція, які часто є важливою частиною європейської економіки. Регламент про географічні зазначення та Регламент про сільськогосподарську продукцію забезпечують захист географічних зазначень у всьому ЄС, гарантуючи, що виробники зможуть захистити свої товари від неправильного використання або шахрайства заявлень походження [11, с. 192].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Правові рамки ЄС щодо захисту прав промислової власності та роль Суду Європейського Союзу у вирішенні спорів щодо промислової власності підкреслюють важливість як законодавства, так і судового тлумачення для забезпечення ефективного захисту та охорони прав інтелектуальної власності. Ці механізми забезпечують комплексну та надійну систему захисту промислової власності в ЄС, дозволяючи підприємствам працювати з упевненістю, усвідомлюючи, що їхні інтелектуальні активи захищені міцною правовою базою та ефективними процедурами примусового виконання. Оскільки світова економіка продовжує розвиватися та виникають нові виклики, ЄС повинен буде продовжувати адаптувати свою правову базу для вирішення нових проблем у законодавстві про промислову власність, забезпечуючи при цьому, щоб захист промислової власності залишався ключовим пріоритетом у правовому та економічному порядку денному Союзу.

Еволюція регулювання промислової власності в міжнародному приватному праві є складним і динамічним процесом, сформованим історичними подіями, науковими досягненнями та зростанням значення інтелектуальної власності у світовій економіці. У цьому дослідженні розглянуто теоретичні основи, міжнародно-правову базу та практичні аспекти охорони промислової власності в різних юрисдикціях, підкреслюючи зростаючу важливість міжнародного співробітництва, правової гармонізації та механізмів забезпечення дотримання прав промислової власності. З дослідження стає зрозуміло, що промислова власність більше не обмежується національними кордонами, а все більше регулюється міжнародними нормами та договорами, які суттєво сформували ландшафт права інтелектуальної власності.

Література

1. Бабенко В. А., Хлівецька М. О. Національна інноваційна система та захист прав інтелектуальної власності України в контексті міжнародних рейтингів. Економічний простір: зб. наук. пр. 2018. № 136. С. 86–98.
2. Standing Committee on the Law of Patents: Report on Current Global Trends. Geneva: WIPO, 2022. 180 p.
3. Maskus K. E. Private Rights and Public Problems: The Global Economics of Intellectual Property in the 21st Century. Washington: Peterson Institute for International Economics, 2013. 256 p.
4. Шевченко О. В. Правове регулювання промислової власності в Україні: етапи розвитку. Дніпро: ДНУ, 2021. 225 с.
5. Gervais D. The TRIPS Agreement: Drafting History and Analysis. London: Sweet & Maxwell, 2021. 416 p.
6. Бондаренко І. М. Правові аспекти охорони промислової власності у світовій практиці. Полтава: ПНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2020. 198 с.
7. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Городня Т. А. Економічні аспекти диверсифікації підприємства з використанням інноваційних інвестицій. Інтелект XXI. 2017. № 1. С. 52–57.
8. Pila J., Torremans P. European Intellectual Property Law. Oxford: Oxford University Press, 2019. 420 p.
9. Dusollier S. Intellectual Property and the Digital World. Oxford: Hart Publishing, 2020. 250 p.
10. Ricketson S., Ginsburg J. C. International Copyright and Neighboring Rights: The Berne Convention and Beyond. Oxford: Oxford University Press, 2021. 320 p.
11. Calboli I., Lee S. Research Handbook on Intellectual Property Exhaustion and Parallel Imports. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016. 400 p.

Анотація

Леонова І. О., Криволапов Б. М. Еволюція регулювання промислової власності в міжнародному приватному праві. – Стаття.

Еволюція регулювання промислової власності в міжнародному приватному праві стала важливим елементом розвитку глобальної торгівлі та інновацій. У статті розкриваються теоретичні, правові та практичні аспекти промислової власності, зосереджуючись на її об'єктах – патентах, товарних знаках, промислових зразках і географічних зазначеннях – і її суб'єктах, включаючи правовласників та інших зацікавлених сторін. У дослідження простежується історичний розвиток норм промислової власності, наголошуючи на ключових періодах, таких як Паризька конвенція про охорону промислової власності та Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Далі розглядаються звичаєві норми міжнародного права та їх взаємодія з договірними зобов'язаннями, проливаючи світло на баланс між формалізованими угодами та практикою держав.

Частина дослідження присвячена проблемам захисту промислової власності в сучасній глобалізованій економіці, аналізу транскордонних порушень, контрафактних товарів і перешкод у правовозастосуванні. У дослідженні оцінюється комплексна правова база Європейського Союзу щодо прав промислової власності та її наслідки для регіональних і глобальних зацікавлених сторін. Крім того, підкреслюється прогрес України в узгодженні норм промислової власності з міжнародними стандартами, враховуючи національні реалії та зобов'язання за глобальними угодами.

Поєднуючи теоретичні висновки, порівняльно-правовий аналіз і практичні приклади, це дослідження підкреслює необхідність міжнародного співробітництва у вирішенні нових проблем, таких як цифровий захист інтелектуальної власності, вплив глобалізації та збереження традиційних знань. Отримані результати сприяють глибшому розумінню складнощів регулювання промислової власності та пропонують рекомендації щодо посилення правової бази для сприяння інноваціям і захисту прав інтелектуальної власності в усьому світі.

Ключові слова: промислова власність; міжнародне приватне право; права інтелектуальної власності; Угода ТРІПС; Паризька конвенція.

Summary

Leonova I. O., Kryvolapov B. M. The evolution of industrial property regulation in private international law. – Article.

The evolution of industrial property regulation in international private law has become a cornerstone of global trade and innovation. This research explores the theoretical, legal, and practical dimensions of industrial property, focusing on its objects—patents, trademarks, industrial designs, and geographical indications—and its subjects, including rights holders and international stakeholders. The study traces the historical development of industrial property regulations, emphasizing pivotal milestones such as the Paris Convention for the Protection of Industrial Property and the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). It further examines customary norms in international law and their interplay with treaty obligations, shedding light on the balance between formalized agreements and evolving state practices.

A significant portion of the research is dedicated to the challenges of protecting industrial property in the modern globalized economy, analyzing cross-border infringements, counterfeit goods, and enforcement obstacles. The study evaluates the European Union's comprehensive legal framework for industrial property rights and its implications for regional and global stakeholders. Additionally, it highlights Ukraine's progress in aligning its industrial property regulations with international standards, addressing its national realities and obligations under global agreements.

By combining theoretical insights, comparative legal analysis, and practical case studies, this research underscores the necessity of international cooperation in addressing emerging issues such as digital IP protection, the impact of globalization, and the safeguarding of traditional knowledge. The findings contribute to a deeper understanding of the complexities of industrial property regulation and offer recommendations for strengthening legal frameworks to foster innovation and protect intellectual property rights worldwide.

Key words: Industrial Property; International Private Law; Intellectual Property Rights; TRIPS Agreement; Paris Convention.